

Тасаввуф ва унинг ҳақиқати ҳақида (3)

05:00 / 01.03.2017 3757

Мұхаббат боби

Абул Қосим Наср Обозий^[1] айтади: «Мұхаббат»/ө/ ва «машаққат»/ө/сүзларидаги/ө/ нұқталар бир-бирига яқындыр. Мұхаббат күзи билан машқатнинг күзига қаралса, машаққат билинмагай. Бас, ошиқ машаққатга мұхаббат назари билан боқиши лозим. Шунда мұхаббат түғри бўлади^[2].

Баъзилар учун қуйидаги байтни келтираман:

Ошиқларда мудом бир сир ҳамдам

Фош эта олмас уни на сўзу на қалам,

“Хуббу” (حُب) (мұхаббат) икки ҳарф – “ҳо” ва “бо”дан ташкил топган. “Ҳо” ҳарфи “руҳ” сўзидаги охирги ҳарфдир. “Бо” ҳарфи “бадан” сўзидаги биринчи ҳарфдир. Мұхіб (ошиқ) “бадан”сиз “руҳ” ва “руҳ”сиз “бадан” бўлади.

Мұхаббатдан бошқа ҳар бир нарсанинг иборати (ёзилиш шакли) бор. Фақат мұхаббатнинг иборати йўқ, зеро у ибодатга кирмаса ҳам латиф ва улуғроқдир. Шу боис ҳам Аллоҳ таоло фаришталарни хизмат учун, жинларни оғир ишларни бажариш учун ва шайтонларни эса лаънат учун ҳалқ этгандир. Орифларни мұхаббат учун яратгандир. Бас, мұхаббат (ошиқлик) оловдир, унинг ўтини ошиқлар жигаридир. Хавф – ўт, мұхаббат – нурдир. Ҳеч қачон нурсиз олов бўлмайди.

Жунайд Бағдодий айтади: “Мен қари чолни ураётган ёш болани кўрдим. Чол тинмай куларди. Мен ундан: “Нимага куласиз?” деб сўрадим. У: “Қандай қилиб кулмайин, ахир унинг қўли жонимдир, ураётган қамчиси қалбимдир, унинг ҳаёти ҳаётимдир. Бас, қандай қилиб ўзимдан ўзимга шикоят қиласай”, дея жавоб қайтарди”.

Баъзилар қуйидаги байтни айтишади:

Агар ўртамиизда бўлаётган хатлар билан қониқсак,

Бас, сен маъшуқ эмассан ва мен эса эмасман ошиқ.

Гар севги йўлида бўлмаса қурбонлик ва висол,

Бас, бусиз бўлган муҳаббат бекорчи чўпчак[3].

Самнун[4] деди: “Қўшнимизнинг бир жорияси бўлар эди. Уни бениҳоя даражада севар ва у билан доимо овора эди. Бир куни жория бетоб бўлиб қолди. Ҳалиги киши унга шўрва пишириб беришга тутинди. У қозондаги таомни кавлаш билан машғул бўлиб турганида жорияси “оҳ” деб қолди. Қўшни қўрқиб даҳшатга тушди. Қўлидан чўмич учиб кетди ва ўзи билмаган ҳолда қўли билан қозонни кавлай берди. Ҳатто бармоқларидан айрилди. Жория ундан сўради: “Нима қилиб қўйдингиз?” У: “Бу сенинг бир “оҳ” дейишинг эвазидир”, дея жавоб қайтарди”.

Муҳаммад ибн Довуд Исфаҳонийга қаратса ушбу шеър айтилди:

Сенинг ота-онангга ҳасад қилгум бегумон,

Улар сенга қарашса ёки айтишса бир сўз.

Менга боқувчи икковин ўзига қаратсайди,

Сен ҳақда ўйласайди сенга тушганида кўз.

Муҳаммад ибн Абдуллоҳ Бағдодийдан ҳикоя қилинади. У айтди: “Мен Басра шаҳрида баланд уй томида бир йигитни кўрдим”. У одамларга юзланиб бундай деди: “Ким ошиқ бўлиб ўлса, мана бундай қилиб ўлсин! Огоҳ бўлинглар! Ўлимсиз ишқда ҳеч бир маъно йўқдир!”. Сўнгра у ўзини ерга отди. Одамлар унинг ўлигини ердан кўтаришди.

Баъзилар жавоб тариқасида ушбу байтни айтади:

Сабрга собирлар сабр билан сабр қилганда,

Ошиқ сабр билан сабрни айлайди бурда-бурда.

Баъзилар дейдики: “Муҳаббатда сабр чин сабрнинг таркидир, зеро ишқдаги сабр муҳаббатни маҳв этишдир. Ишқда сабрни тарк этиш сабрнинг ростидир”.

Баъзилар ушбу байтни айтишади:

Сендан сабр қилиш оқибати ёмондир,

Бошқа ашёларда сабр этиш яхшидир.

Абул Фатх айтди: “Бир куни бетоб ётган Шиблик^[5] ҳузурига кирдим ва унга: “Сени даволашга табиб келтирайлики?” дедим. У айтди: “Табибимдан (Аллоҳдан) қандай қилиб шикоят қиласаман. Ахир менга бетоблик Табибимдан етди-ку”. Елпифич олиб уни елпий бошладим. У деди:

Гар Ҳабиб bemor бўлса, узайса ишқи,

Унинг ўзи дард берур, Ўзи даво қилур.

Агар бир кун келиб дардга даво бўлмаса,

Гар ошиғинг сени севса – даво шу бўлур”.

Абдулвоҳид ибн Зайд^[6] айтади: “Ранги-рўйи ўчган, беҳол ва заифлашган бир кишини кўриб унга салом бердим ва ундан: “Руҳий риёзатинг сени шу ҳолга олиб келдими?”, деб сўрадим. У “йўқ”, дея жавоб қайтарди. Мен: “Бўлмаса нимадан?”, деб сўрадим. У: “Доимий муҳаббат ва қалбимдаги олов ёнишидан”, деди. Мен: “Кимга шунчалик муҳаббат қўйгансан?” деб сўрадим. У чуқур “оҳ” тортиб ҳушидан кетди. Ўзига келганидан сўнг унга: “Хой одам, ошиқлик даъво қилма, Парвардигорингдан уялсанг бўлмайдими?” дедим. У юқорига қаради ва: “Ўзингга қасамёд этаман, икки қадам ўртасида жонимни ол!” деди. Сўнгра у сажда қилди ва саждада узоқ вақт қимирламай қолди. Жон таслим қилиб бўлган экан. Шундан кейин бирон ошиқ ишқини инкор қилмайдиган бўлдим”.

Зуннун Мисрий Бани Исроил адашган сахрова бир обида аёлдан муҳаббат ҳақида сўради. У: “Унинг ибтидоси йўқки, сен уни билсанг! Интиҳоси ҳам йўқки, сен уни англасанг! Чиндан ҳам Маҳбубнинг ниҳояси йўқ (яъни ҳеч бир чегараси йўқ, Аллоҳнинг аввали ҳам, охири ҳам йўқ. Унинг Ўзи аввал ва охири ҳам Унинг Ўзидир). Бас, ишқнинг аввали ҳаммага, унинг ўртаси қаноатгадир. Ниҳоясига чегара йўқ”, деб жавоб берди ва ҳушидан кетди. Ўзига келиб қуийдаги байтни айтди:

Аллоҳни севган ошиқлар аҳдида ёр бўлдилар,

Муҳаббат йўлларида ҳамиша бедор бўлдилар.

Мусаффо ишқ жомидан уларни этди баҳраманд,

Ишқида бор нарсадан кечиб баҳтиёр бўлдилар.

“Шундайларки Аллоҳга берган ишонч-аҳдларини бузадилар ва силаи раҳм этишда Аллоҳ буюрган нарсаларни тұсадилар”. (Бақара сураси, 27-оят) Улар Үнга мұхаббат күзи билан назар қылғанларидан кейин Үндан бошқасига қарайдилар. Байт:

Мұхаббат жафоси яхшироқдир адолатидан,

Бахиллиги эса унинг сахийлигидан күркамроқ.

Гар мұхаббат ишқ ахлига қилса адолат,

Албатта ишқ адолатидан ҳалок бўлур барча халқ.

Мұхаббат соҳиби бир вақтда уни талаб этади ва бир соатда ундан қочади, бир вақтда у хафа ва бир замонда у шод. Үнда муайян ҳолат йўқ.

Доимийлик үнга ҳамроҳ эмас. Бир вақтда бўғизланиб ва бир замонда тириладиган бўлса, бир соатда бадбаҳт бўлиб, бир соатда хурсанд бўлса, бир вақтда қалбини очсаю, бир вақтда муроди ҳосил бўлмаса, бундай ҳолатдаги кишининг аҳволи қандай бўлади?

Зуннун Мисрий (Аллоҳ уни раҳмат қилсин!) айтди:

“Сени кўрмакни этдим орзу, кўрган вақтимда эса,

сурур даҳшати ғолиб бўлиб, йиғига бўлмадим қодир.

Мұхаббат олов, шавқ унинг алангасидир”.

Улуғ Аллоҳ Довуд алайҳиссаломга вахий юбориб айтди: “Эй Довуд! Ким Мени талаб қилса, Менга мулоқот бўлиш йўлидаги шавқдан, мұхаббатимдан уни ўлдирдим. Ким Мени севса, Мен ҳам уни севдим, яъни уни эҳтирос билан севдимки, ҳатто Менсиз унда сабр ҳам қолмайди”.

Ҳикоя қилинишича, Абу Ҳусайн Нурий бир замон Жунайд Бағдодий ҳузурига келди ва үнга: “Менга етиб келган хабарларга қараганда, сиз мұхаббат ҳақида баъзи сўзларни айтибсиз. Бу ҳақда собит бир нарса айтинг, унинг аксини сизга қайтариб айттай”, деди. Шунда Жунайд бундай деди: “Ҳикояни бошидан айттай. Мен бир груҳ шерикларим билан бир боғда эдик. Бизга керакли нарсаларни олиб келувчи киши кечикиб қолди. Шунда бир одам чиқиб келди. Қарасак, бир кўр киши чиройли юзли бир ғулом билан олдимизга келарди. Кўр киши үнга айттарди: “Хой бола! Менга буни, буни амр қилдинг. Уни бажардим. Мени бу – бу нарсалардан қайтардинг. Шунда уларни тарк этиб, қилмадим. Сен истаган

нарсаларнинг биронтасига ҳам қарши иш қилмадим. Энди мендан нима истайсан?” Ғулом: “Ўлишингни истайман”, деди. Кўр киши: “Мана, ҳозир ўламан”, деди. У чўзилиб ётди ва юзини беркитди. Мен шерикларимга: “Бу кўр кишида бирон-бир ҳаёт асари қолмади, у ўликка ўхшаб қолди. Аммо у ўлиб қолиши мумкин эмас”, дедим. Биз боғдан пастга тушиб, уни қимирлатиб кўрдик, у ўлиб бўлган эди”.

Ҳикоя этилишича, бир куни Зуннун Мисрий бир бетобни кўришга борди, уни инграётган ҳолида кўрди ва унга: “Зарбасига сабр қилмаган кишининг муҳаббати тасдиқланмайди!” деди. Шунда бемор: “Зарбасидан лаззат топмаган киши Унинг муҳаббатига сабр қила олмайди”, деди. Уйнинг бир бурчагидан нидо эшитилди: “Биздан ўзгага муҳаббат қилишдан ноумид бўлмаган киши бизга бўлган ишқида содик эмас!”

Сўфийларнинг биридан: “Дўстингга бўлган муҳаббатинг қандай?” деб сўрашди. У: “Агар Уни кўрсам, Ундан бошқасини кўришни истамайман. Агар сўзини эшитсам, Унинг каломидан ўзга нарсани эшитмасликни хоҳлайман”, деди.

Мутанаббий айтади:

Шояд кўзимни сақлашга бўлсам эдим мен қодир,

Боқмас эдим ҳеч ўзгага Сени кўргунга қадар [\[7\]](#).

Шиблий: “Муҳаббат ҳақиқати – севган кишингга ўзингдаги бирон-бир нарсани қолдирмай бор вужудингни беришингдир”, деган.

Ҳикоя қилишларича, бир-бирини севган икки киши денгиз сафарига чиқишиди. Ногоҳ улардан бири денгизга тушиб, ғарқ бўлди. Шунда иккинчиси ўзини сувга отди. Ғаввос икковларини денгиздан соғ-саломат олиб чиқди. Биринчиси бошқасига айтди: “Мен-ку денгизга йиқилдим, сен нима учун ўзингни отдинг?” У қуидаги шеърни айтди:

Мендан олис кетсанг, ҳолим танг, найлай,

Сени ўзим каби ҳисобларман изингдан қолмай.

Бишр ибн Ҳорис[\[8\]](#) айтади: “Ҳабибингни ғазаблантирадиган нарсани севишинг муруватдан эмас”. Абу Бакр Сиддиқ (розийаллоҳу анҳу): “Маҳбублардан фироқда бўлишдан ортиқ қийинчилик йўқдир”, деган.

[1] Абул Қосим Иброҳим ибн Муҳаммад ибн Махмуях Наср Обозий Найсабурда таваллуд топган. У ўз вақтида Хурросон ўлкасининг шайхи эди. Тарих ва сийрат илмларининг билимдони бўлиш билан бирга ҳақиқат илми бўйича мутахассис эди. Илм ва ҳол бобида ўз замонасининг ягонаси эди. У зот 367 ҳижрий санада вафот топган.

[2] Халлож шу маънода бундай деган эди: “Муҳаббатни ёр жамолига сочилигандон деб билдим. Унга қалб чумчуқлари учиб келишди. Улар донни чўкиш учун қўнишган замон дон домига илинишди. Шунда улар муҳаббат ҳақиқатини билишди. Муҳаббат сўзидағи “Бо” ҳарфидаги нуқтани мафтун бўлиш (донга) ўзгартириб юборди. Бас, муҳаббат машшақатга (مَحَبٌ - مَحْبُّ)айланди”.

[3] Сўфийлар бу байтларда ва бундан бошқа рамзий усулдаги байтларда Зоти Илоҳийга бўлган муҳаббатларига ишора қиласидиган завқий ишораларни кўзда тутадилар. Уларни рамз ва киноя услубларини қўллашларига кучли сабаблар мажбур қилган. Мана шундай сабаблардан бири нарсаларнинг зоҳирига қараб хукм қиласидиган фуқаҳолар томонидан нотўғри тушунилмаслиги учун – сўфийлар завқий маъноларни ўzlари учун сақлаб қолишга бўлган рағбатларидир.

Юқорида зикр этилган байтларда Зоти Илоҳийга муножот қилаётган сўфийни кўрамиз. У гўё башардан бўлган маҳбубига мактублар юбораётганга ўхшайди. У илоҳий муҳаббат шароби билан ўзидағи нашъуванво ва ҳиссиётини баён қиласиди. Шу вақтнинг ўзида сўфийлар сўзлари ва улардаги маъноларни таъқиб этувчиларнинг инкорларига дучор бўлмасликка ҳаракат қиласиди.

[4] Абул Ҳасан Самнун ибн Ҳамза Ҳаввоснинг лақаби Ошиқ эди. Ўзини Самнун ёлғончи деб айтарди. Шунинг учун у қуйидаги байтни айтди: “Сендан ўзга менда насиба йўқ, Мени хоҳлаганингга қил имтиҳон. Агар қалбим сендан ўзгани этса ражо, Махрум эт мени барча орзуласидан”. Аллоҳ таоло уни “сийдик тутилиши” касалига мубтало қиласиди. У мактаб болалари олдида азобланиб-қичқириб, уларга: “Ёлғончи амакиларинг ҳаққига дуо қилинглар”, деб ёлборарди. Яна унинг шеъридан: “Агар хоҳласанг менга васл эт, Агар хоҳласанг етишма менга. Қалбим сендан ўзгага лойик, деб билмайман асло”.

[5] Абу Бакр Дулаф ибн Жаҳдар Шиблий – сўфийларнинг энг машҳурларидан бири эди. У Бағдодда таваллуд топган бўлиб, асли Хуросондан эди. Шиблий Халлож ва Жунайд билан замондош бўлган. Улар

ўртасида жуда кўп ҳолатлар ва нодир воқеалар содир бўлган эди. Суламий ўзининг “Табақотлар” китобида бундай ёзган: “У ҳол ва илм жиҳатидан ўз вактининг ягонаси эди”. Шиблийдан кўплаб ҳикматли сўз ва шеърлар мерос қолган. Илоҳий ишқ ҳоли ва сўфий ҳиссиёти тасаввури унинг қуидаги сўзида ўз ифодасини топган: “Илм тили бизга восита билан етмади, Ҳақиқат тили бизларга бевосита етиб келмади”. Унинг сўзларидан бири: “Тасаввуф – бу ғам-андуҳсиз Аллоҳ билан бирга бўлишдир”. Иброҳим ибн Шайбон бир кун ундан сўради: Бешта тужакоти қанча бўлади? У айтди: Бир қўй вожиб бўлади. Биз сўфийларга лозими эса ҳаммасини бериб юборишдир. У яна бундай деган эди: “Фақирликнинг энг қуи даражаси шуки, фаразан дунё молини барчасини бир кишига бериб юборсаю, сўнгра бир кунлик таомини олиб қўйиш дилига келса, унинг фақирлиги рост бўлмайди”. Шиблий 320 ҳижрий санада вафот этди.

[6] Абдулвоҳид ибн Зайд аввалги сўфийлардан эди. Ибн Таймия уни “биринчи сўфий” деб айтганди. У ўзининг руҳий мавъизалари билан машҳур бўлган. Бу ҳақда шундай дейишарди: “Унинг мавъизасидан таъсирланиб ўлган кишилар бўлган эди”. У тўғрида бундай сўзлар бор: “Агар Абдулвоҳид ибн Зайднинг қайғуси Басра аҳлига тарқатилса барчаларига етарди”. У 177 ҳижрий санада вафот этди.

[7] Байт 303 ҳижрий санада вафот этган Абу Тойиб Аҳмад ибн Ҳусайн Мутаннабий қасидасидан бўлиб, бошланиши қуидагича: رصقی نم کل ىدف ع کادف ال ازا کلم ال ف ‘ اکادم نع .

[8] Абу Наср Бишр ибн Ҳорис ибн Абдурраҳмон ибн Ато ибн Ҳилол ибн Моҳон ибн Абдуллоҳ Ҳофийдир. Ҳофий деб лақаб олишига сабаб, у бир куни дўстлари билан ҳовлисида ўйнаб ўтирган эди. Ногоҳ эшикни бир одам қоқди. Жория чиқиб эшикни очган эди, у сўради: Уйнинг эгаси озодми ёки қулми? Жория унга жавоб берди: У озод киши. У деди: Агар у қул бўлганида эди (яъни Аллоҳнинг қули), Парвардигори билан қуллик одобларини сақлаган бўлур эди. Шу сўзларни айтиб у одам чиқиб кетди. Бишр ибн Ҳорис ходимаси билан бўлган бу суҳбатни эшитди ва у одам ортидан чопди. У шу вактда ҳофий – ялангоёқ эди. Шу кундан бошлаб у асло оёқ кийим киймади. У деди: Парвардигорим менга хитоб қилган вактда мен шу суратда (ялангоёқ) эдим. Бишр Ҳофий зоҳидлик ва таркидунёчилик билан ҳаёт кечирди ва 227 ҳижрий санада вафот этди.